

(ตัวอย่าง)

คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติ
เพื่อคุณภาพการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวงเกษตรอินทรีย์
กรณีศึกษา ผักอินทรีย์สดบรรจุในภาชนะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สนับสนุนทุนวิจัยโดย กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

เดือน เมษายน พ.ศ. 2567

คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติ เพื่อคุณภาพการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวนเกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษา ผักอินทรีย์สดบรรจุในภาชนะ

คู่มือมาตรฐานการปฏิบัติฉบับนี้ครอบคลุมผักอินทรีย์สดบรรจุในภาชนะเครือข่ายวนเกษตรอินทรีย์ที่มีลักษณะเป็นผักสดชนิดต่าง ๆ บรรจุในภาชนะบรรจุพลาสติก ปิดฉลาก โดยมีวัตถุประสงค์ของคู่มือ 3 ข้อ ดังนี้

- (1) เพื่อวิเคราะห์และสร้างมาตรฐานผลผลิตและผลิตภัณฑ์วนเกษตรอินทรีย์โดยประยุกต์จากมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานอาหาร มาตรฐานผู้ซื้อในตลาด และมาตรฐานของความยั่งยืน
- (2) เพื่อพัฒนาระบบมาตรฐานการปฏิบัติการผลิตและการแปรรูปของวิสาหกิจชุมชนวนเกษตรอินทรีย์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานผลผลิตและผลิตภัณฑ์วนเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม
- (3) เพื่อฟื้นฟูทักษะและยกระดับทักษะของวิสาหกิจชุมชนวนเกษตรอินทรีย์ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีอัตลักษณ์ มีมาตรฐานวนเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมสามารถส่งต่อให้กับลูกค้าและเครือข่ายวิสาหกิจได้ รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

รายละเอียด	ข้อกำหนด
บทนิยาม	ผักสดอินทรีย์ ได้แก่ กรีนโอ๊ค เรดโอ๊ค ฟิลเลย์ไอซ์เบิร์ก เรดโครอล โรเมน บัตเตอร์เฮด ผักกาดหอม ผักกาดแก้ว คัดเลือก ล้างให้สะอาดด้วยเทคโนโลยีไอโซน ก่อนบรรจุในถุง ปิดฉลาก เก็บรักษาและขนส่งในระบบรักษาความเย็น (cold chain) ส่งถึงผู้บริโภค
การสร้างสรรคห่วงโซ่คุณค่าวนเกษตรอินทรีย์ที่ยั่งยืน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผักอินทรีย์ปลูกในพื้นที่ได้รับรองมาตรฐานวนเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (OAF-PGS) 2. การสร้างสรรคคุณค่าผลิตภัณฑ์ผักสดอินทรีย์จากตั้งแต่การปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยว การแปรรูปให้น้อยที่สุด (minimally process vegetable) จนพร้อมนำไปประกอบอาหารโดยคงความเป็นอินทรีย์จากฟาร์มสู่ผู้บริโภค
คุณลักษณะผลิตภัณฑ์พร้อมจำหน่าย	ผักสดอินทรีย์บรรจุในถุงพลาสติกใสชนิดโพลีพรอพิลีน (polypropylene) ฉลากให้รายละเอียดชนิดผัก น้ำหนัก การเก็บรักษา (ภาพที่ 1)

รายละเอียด	ข้อกำหนด
มาตรฐานคุณภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. สด สะอาด ปราศจากสิ่งแปลกปลอม 2. คุณภาพ ด้านน้ำหนัก ขนาด รูปทรง ดำเนินไปตามข้อกำหนดของลูกค้า (ภาพที่ 2) 3. ไม่มีรอยชำรุดหรือไม่เน่าเสียที่ทำให้ไม่เหมาะต่อการบริโภค ไม่มีกลิ่น และ/หรือรสชาติแปลกปลอม ไม่มีศัตรูพืชที่มีผลกระทบต่อรูปลักษณะทั่วไป (ภาพที่ 3) 4. ไม่มีความชื้นที่ผิดปกติจากภายนอก ทั้งนี้ไม่รวมถึงหยดน้ำที่เกิดหลังจากนำผักออกจากห้องเย็น ไม่มีความเสียหายเนื่องจากอุณหภูมิต่ำ หรืออุณหภูมิสูง 5. รอยตัดเรียบและสะอาด 6. ผลทดสอบชุดทดสอบหายาฆ่าแมลง (MJPk) ให้ผลปลอดภัย 7. การบรรจุหีบห่อ <ol style="list-style-type: none"> 7.1 ผักในบรรจุภัณฑ์มีความสม่ำเสมอทั้งในเรื่องพันธุ์ คุณภาพ สี และขนาด มาจากแหล่งเดียวกัน ขนาดรูปร่าง สม่ำเสมอ กรณีที่มองเห็นผักจากภายนอกหีบห่อ ส่วนที่มองเห็นต้องเป็นตัวแทนของ ผลผลิตทั้งหมด 7.2 ภาชนะบรรจุต้องสะอาด ป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อคุณภาพของ ผักต่อการขนส่ง และไม่ทำให้เกิดการปนเปื้อนวัสดุที่ใช้ภายในภาชนะบรรจุต้อง สะอาดและไม่มีสิ่งแปลกปลอม หากมีการใช้กระดาษหรือตราประทับที่มีข้อมูลทางการค้า ต้องใช้หมึกพิมพ์หรือกาวที่ไม่เป็นพิษ 8. การแสดงฉลาก <ol style="list-style-type: none"> 8.1 ข้อความ ผัก.....สด 8.2 น้ำหนักสุทธิเป็นกรัม หรือ กิโลกรัม 8.3 ข้อมูลผู้ผลิต 8.4 ภาษา กรณีที่ผลิตเพื่อจำหน่ายในประเทศต้องใช้ข้อความเป็นภาษาไทยแต่จะมีภาษาต่างประเทศด้วยก็ได้ 9. สุขลักษณะ การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษา การขนส่ง ต้องป้องกันการปนเปื้อนที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค

รายละเอียด	ข้อกำหนด
มาตรฐานเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์	<p>10. สุขลักษณะส่วนบุคคลเป็นไปตามข้อปฏิบัติโดยเคร่งครัด (ภาพที่ 5)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มาตรฐานนวนเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม 2. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง <ol style="list-style-type: none"> 2.1 น้ำบริโภค 2.2 กำหนดคุณภาพหรือมาตรฐาน หลักเกณฑ์เงื่อนไข และวิธีการในการตรวจวิเคราะห์ ของอาหารด้านจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโรค 2.3 อาหารที่มีสารพิษตกค้าง 2.4 การแสดงฉลากอาหาร 2.5 ภาชนะบรรจุ 2.6 วิธีการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต และการเก็บรักษาอาหารแปรรูปในภาชนะพร้อมจำหน่าย (GMP)
กระบวนการแปรรูป	<p>กระบวนการแปรรูปแสดงในภาพที่ 4 โดยกำหนดให้มีจุดสำคัญในการควบคุมการแปรรูป 3 ส่วนได้แก่</p> <p>จุดเสี่ยงอันตราย (Critical Control Point, CCP) ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อันตรายทางเคมี สารเคมีเกษตร โอโซน 2. อันตรายทางกายภาพ เศษกรวด หิน ทราย โลหะ <p>จุดเสี่ยงการสูญเสียคุณภาพ (Critical Quality Point, CQP)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ต่ำหนักฝัก ขนาด น้ำหนัก สี 2. การซ้ำของฝักจากการเก็บอุณหภูมิต่ำ การล้าง และการขนส่ง 3. การรั่วของถุงบรรจุภัณฑ์ <p>จุดต้องบันทึก (Control point, CP) ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. อุณหภูมิน้ำลดอุณหภูมิ 2. อุณหภูมิห้องเย็น 3. คุณภาพน้ำล้างฝักและการเปลี่ยนน้ำล้าง 4. เวลาการล้างฝักด้วยโอโซน 5. น้ำหนัก จำนวนฝักบรรจุในถุงพลาสติก

รายละเอียด	ข้อกำหนด
<p>ทักษะการผลิตที่ต้องฝึกฝนเพื่อรักษาคุณค่าและคุณลักษณะผลิตภัณฑ์</p> <p>การประเมินการดำเนินการตามคู่มือ</p>	<p>6. เวลาและระยะทางในการขนส่งผักสด</p> <p>การฟื้นฟูทักษะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการใช้ชุดตรวจสอบสารพิษตกค้างการเกษตร 2. ทักษะการตัดตำหนิผักก่อนและหลังการผลิต <p>การยกระดับทักษะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการใช้ไอโซนล้างผัก 2. ทักษะการใช้สถิติในการควบคุมคุณภาพการผลิต <p>การรักษามาตรฐานคุณภาพ การบันทึกกระบวนการผลิต การเก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ทุกรอบการผลิตไว้ตรวจสอบอายุ</p> <p>ระดับที่ 1 มีการรับรองผัก มาตรฐานวนเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม</p> <p>ระดับที่ 2 มีการดำเนินการตามกระบวนการผลิต</p> <p>ระดับที่ 3 มีการดำเนินการตรวจสอบตามมาตรฐานคุณภาพ</p> <p>ระดับที่ 4 มีเครื่องหมายรับรองตามมาตรฐานเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์</p>
<p>ผู้ร่างมาตรฐานการปฏิบัติ</p>	<p>คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นกสิทธิ์ ปัญญาใหญ่ 2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุพจน์ บุญแรง 3. นางสาวปิ่นธสุทธิ์ สุวรรณเลิศ <p>เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ฮักแม่วาง อำเภอมะแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. นางสาวกมลฉัตร ศรีวิชัย 2. นายวิเชียร ศรีวิชัย

ภาพที่ 1 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ผักอินทรีย์สดบรรจุในถุง

ขั้นตอนมาตรฐานการปฏิบัติรับผักอินทรีย์ เข้าสู่การผลิตเข้า

Receiving Deliveries Standard Operating Procedure

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์อัครเมฆาวง
ตามมาตรฐานการปฏิบัติการผลิตและการแปรรูปวนเกษตรอินทรีย์

ก่อนรับเข้า

- 1 - แจ้งฝ่ายรับเข้าล่วงหน้าก่อนเก็บเกี่ยว 1 สัปดาห์
- 2 - รับคิวเก็บเกี่ยว
- 3 - ทำการเก็บเกี่ยวแล้วส่งมายังโรงงานภายใน 8 ชั่วโมง

การรับเข้า

- 1 - แจ้งยอดผลผลิตแก่เจ้าหน้าที่พร้อมลงบันทึก
- 2 - ชั่งน้ำหนัก พร้อมตรวจสอบคุณภาพ

มาตรฐานคุณภาพผัก 1 อายุผัก 30 - 40 วัน สด สะอาด สีสันตรงตามภาพ

กรีนโอ๊ค (Green Oak)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 15-25 CM

เรดโอ๊ค (Red Oak)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 15-25 CM

ฟริลลี่ไอซ์เบิร์ก (Frillice Iceberg)

น้ำหนัก 150-400 กรัม/ต้น ขนาดต้น 20-30 CM

เรดโครอล (Red Coral)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 15-25 CM

คอส / โรมาเน (Cos / Romaine)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 15-30 CM

บัตเตอร์เฮด (Butterhead)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 10-20 CM

ผักกาดขอม (Lettuce)

น้ำหนัก 100-300 กรัม/ต้น ขนาดต้น 15-35 CM

ผักกาดแก้ว (Iceberg Lettuce)

น้ำหนัก 150-500 กรัม/ต้น ขนาดต้น 20-30 CM
หัวแน่น

ภาพที่ 2 การกำหนดรายละเอียดผักอินทรีย์สดรับเข้ากระบวนการผลิต

ขั้นตอนมาตรฐานการปฏิบัติรับผักอินทรีย์ เข้าสู่การผลิตเข้า

Receiving Deliveries Standard Operating Procedure

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์อัสสัมชัญ
ตามมาตรฐานการปฏิบัติการผลิตและการแปรรูปวนเกษตรอินทรีย์

การรับเข้า

มาตรฐานที่พอร์รับได้

พบรอยโรคใบจุดตากบ
ต่ำกว่า 15%

ดิน และทรายปนเปื้อน
ต่ำกว่า 10%

รอยหนอนและแมลง
ต่ำกว่า 15 %

ต่ำกว่ามาตรฐาน

พบรอยโรคใบจุดตากบ
มากกว่า 15%

ดิน และทรายปนเปื้อน
มากกว่า 10%

รอยหนอนและแมลง
มากกว่า 15 %

ตรวจพบสารเคมีตกค้าง ยาฆ่าแมลง
และยาฆ่าหญ้า

พบโรคใบไหม้

พบโรคเน่าใน

สุ่มตรวจคุณภาพผลผลิตทุกล็อต
และนำผลผลิตที่สุ่มไว้ ส่งตรวจสอบพืชตกค้างโดยห้องปฏิบัติการ

ภาพที่ 3 การกำหนดรายละเอียดผักอินทรีย์สตรับเข้า/ไม่รับเข้ากระบวนการผลิต

กระบวนการตัดแต่งผักสดอินทรีย์บรรจุในภาชนะ

A Step-by-Step Guide

เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์อัครแม่วาง
ตามมาตรฐานการปฏิบัติการผลิตและการแปรรูปอินทรีย์

ภาพที่ 4 วิเคราะห์กระบวนการผลิตผักอินทรีย์สดตัดแต่งบรรจุในภาชนะ

สุขลักษณะส่วนบุคคลในการปฏิบัติงาน

Personal Hygiene

เครือข่ายเกษตรอินทรีย์อภัยภูเบศร
ตามมาตรฐานการปฏิบัติการผลิตและการแปรรูปของเกษตรอินทรีย์

ก่อนทำงาน

หากผู้ปฏิบัติงานป่วย หรือผู้สงสัยว่าป่วย หรือเป็นพาหะนำโรคหรือ เจ็บป่วย ต้องห้ามเข้าไปปฏิบัติงาน หากมีอาการดังนี้

1. เป็นโรคติดต่อหรือโรคนำร่องที่ยากที่จะหาจุดตรวจสาธารณสุข ได้แก่ โรคเรื้อน วัณโรคในระยะอันตราย โรคติดเชื้อเฉียบพลัน โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคเท้าช้าง
2. เป็นโรคหรือเป็นพาหะของโรค เช่น โรคทางเดินอาหาร หรือ ทางเดินหายใจ ไอ จาม เป็นหวัด
3. มีบาดแผลอันอาจก่อให้เกิดการปนเปื้อนสู่อาหาร

และรักษาสุขภาพอนามัยส่วนบุคคลให้สะอาด อาบน้ำ สวมเสื้อผ้าที่สะอาดทุกครั้งก่อนเริ่มปฏิบัติงาน

ระหว่างการทำงาน

การแต่งกาย

1. ผู้ที่อยู่ในบริเวณรับเข้า-ส่งออก (Low Care Area) สวมชุดสุภาพที่สะอาด สวมรองเท้าหุ้มส้นที่ปิดหน้าเท้า
2. ผู้ที่อยู่ในบริเวณล้าง (High Care Area) สวมชุดปฏิบัติงานสีขาว สวมหมวกตาข่ายหรือผ้าคลุมผมสีขาว ผ้ากันเปื้อนสีขาว ผ้าปิดปาก สวมรองเท้าบูทขาว สวมถุงมือสีขาว
2. ผู้ที่อยู่ในบริเวณแปรรูป (Extra Care Area) สวมชุดปฏิบัติงานสีขาว สวมหมวกตาข่ายหรือผ้าคลุมผมสีขาว ผ้ากันเปื้อนสีขาว ผ้าปิดปาก สวมรองเท้าบูทสีขาว สวมถุงมือสีขาว

การล้างมือ

1. ล้างมือให้สะอาดก่อนเริ่มปฏิบัติงานหรือเข้าไปในบริเวณผลิต และภายหลังกลับจากห้องน้ำ หรือห้องส่วน หรือห้องออกนอกบริเวณผลิต
2. ล้างมือให้สะอาดทุกครั้งก่อนสวมถุงมือ
3. เมื่อผู้ปฏิบัติงานเปลี่ยนจากการปฏิบัติงานในส่วนไม่สัมผัสวัสดุอาหาร ผู้ปฏิบัติงานต้องเปลี่ยนถุงมือใหม่หรือล้างมืออย่างถี่ก่อน เริ่มงานสัมผัสวัสดุอาหาร
4. ล้างมือด้วยสบู่และน้ำ ชัดดูให้ทั่วทุกส่วนของพื้นผิวมือ ระหว่างนิ้ว ด้านหลังมือ ข้อนิ้ว และใต้ เล็บมืออย่างน้อย 20 วินาทีแล้วล้างด้วยน้ำสะอาด

ข้อควรปฏิบัติ

1. ล้างมือให้สะอาดทุกครั้งก่อนและหลังการปฏิบัติงาน
2. ไม่สูบบุหรี่ ไม่ขบขัน น้ำลาย น้ำมูกขณะปฏิบัติงาน
3. ไม่นำอาหารเข้ามาในบริเวณปฏิบัติงาน
4. ไม่รับประทานอาหารหรือน้ำสิ่งอื่นใด เข้าปากขณะปฏิบัติงาน
5. ไม่นำสัตว์เลี้ยง วัตถุอันตราย เข้ามาในบริเวณปฏิบัติงาน

Low Care Area - จุดควบคุมความสะอาดระดับต่ำ รักษาความสะอาด
High Care Area - จุดควบคุมความสะอาดระดับสูง ป้องกันการปนเปื้อน
Extra Care Area - จุดควบคุมความสะอาดระดับสูงสุด ป้องกันเชื้อโรค

ภาพที่ 5 สุขลักษณะส่วนบุคคลในการปฏิบัติงานผลิตผักอินทรีย์สดบรรจุในภาชนะ